הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת עבודה זרה - דף ט י

עיונים על הדף

יציאת אברהם אבינו מחרן.

אלפים שנות תורה מתחילים מדורו של אברהם אבינו "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ובאותה העת היה אברהם בן 52, עד מתן תורה היו 448 שנה, וממתן תורה עד סוף האלף הרביעי הם אלפים שנות תורה.

תמהו תוס', נאמר בפסוק "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ובסמוך נזכר "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן". בפשטות קושייתם היא על דברי הגמ' שהיה אברהם בן 52 והרי מבואר שהיה בן 75. וע"ז ביארו שפעמיים יצא אברהם מחרן, שהרי ברית בין הבתרים היה בארץ ישראל והיה אברהם בן שבעים שנה, וא"כ לא שייך לומר שיצא בגיל 75 לארץ ישראל, אא"כ נאמר שיצא פעמיים מחרן, וביציאה אחת נזכר את הנפש אשר עשו בחרן וע"ז אמרו בגמ' שהיה בן 52 והיה בארץ ישראל עד גיל 70 שם היה ברית בין הבתרים אח"כ חזר לחרן, ויצא שוב בגיל 75.

המהרש"א תמה על דחיקות התוס', ומדוע לא ניתן לומר שהתורה אומרת שיצא מחרן נטל עמו את מי שהכניס תחת כנפי השכינה וזה היה בגיל שבעים וחמש, ויצא פעם אחת, ואותם אנשים כבר התחליל ללמדם תורה ודעה בזמן שהיה בן 52.

ומבאר המהרש"א שהוקשה לתוס' שהרי כפי המבואר בפסוקים לכאורה אין ראיה שדיבר הקב"ה עם אברהם אבינו לפני גיל 75 שאמר לו לך לך מארצך, ואם נניח שבאמת לא דיבר עמו הקב"ה א"כ לא יתכן שכבר בגיל 52 דיבר עם אנשים על תורה וכו' שהרי עדיין לא דיבר עמו ד'. ולכן ביארו תוס' שהיו ב' יציאות ודיבר עמו הקב"ה בברית בין הבתרים בגיל שבעים. ואם מצאנו שדיבר עמו הקב"ה עוד לפני הציווי של לך לך א"כ יתכן שדיבר עמו גם שהיה בן 52 וכו'.

בסדר המאורעות מבואר בתוס' שמעמד ברית בין הבתרים היה בעת שאברהם אבינו היה בן שבעים. דבר זה אינו מוסכם כפי שיבואר להלן.

המאורעות כפי שנכתבו בפסוקים לפי פשוטו של מקרא. א. בשלהי פרשת נח אומרת התורה, "ויקח תרח את אברם בנו וכו' ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם" *(בראשית יא, לא)*. ב. בתחילת פרשת לך לך יש ציווי לאברהם אבינו, לצאת מארצו ומביתו וממולדתו, ללכת אל הארץ המובטחת. הציווי נאמר כבר לאברהם באור כשדים עוד קודם שיצאו לחרן, וידע הקב"ה שאמנם אף תרח יצא מאור כשדים, אולם נשאר תרח בחרן וימת שם כמבואר *(בראשית יא, לב)*. ג. אברהם הגיע לארץ כנען בן שבעים וחמש, כמבואר "ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן ויקח אברם את שרי אשתו וכו' ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען" *(בראשית יב, ד-ה)*. ד. כאשר הגיע אברהם לארץ כנען, התנסה בנסיון הרעב בארץ ונזקק לרדת למצרים וכו'. ה. חוזר אברהם לארץ ישראל "ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו" *(בראשית יג, א)*. כאשר חזר לארץ עם לוט בן אחיו נפרד ממנו בעקבות מריבת רועי לוט עם רועי אברהם. ו. הקב"ה נגלה אל אברהם מבטיחו על הארץ ועל הזרע *(בראשית יג, יד-יז)*, ובאותה עת התיישב אברהם אבינו בחברון *(שם יח)*. באותה תקופה נלחמו בעמק השידים חמשת המלכים את הארבעה, וכאשר נלקח לוט בשבי, "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וירדף עד דן" *(בראשית יד, יד)*. ז. לאחר שחוזר אברהם אבינו למקומו, נגלה הקב"ה אל אברהם אבינו, למעמד ברית בין הבתרים. *(בראשית פרק טו לאורכו)*

הראשונים לא הסכימו שסדר המאורעות היה בדיוק לפי סדר כתיבתם. מעמד ברית בין הבתרים היה בארץ ישראל. עובדה זו מוכחת: 1. מכל הנושא שהיה "אחר הדברים האלה", מלחמת המלכים הייתה בארץ ישראל. 2. אמר הקב"ה לאברהם אבינו "ודור רביעי ישובו הנה", "הנה" מתייחס לארץ ישראל. אברהם אבינו יצא מחרן והגיע לארץ ישראל בגיל שבעים וחמש, מקרא מפורש "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" *(בראשית יב, ד)*.

הנתונים הנזכרים תלויים במחלוקת האם היו לפי סדר המובאות - ומעמד ברית בין הבתרים היה כאשר אברהם אבינו היה בגיל שבעים וחמש, או לפי הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" - ואברהם אבינו היה בארץ ישראל, חזר לחרן, ושוב בא לארץ ישראל. אז נוכל להעמיד שמעמד ברית בין הבתרים היה לפני שהיה אברהם אבינו בן שבעים וחמש.

דבר זה לא מוכח ואין על כך מקרא מפורש. מצאנו בו מבוכה בין הקדמונים: הרמב"ן בשיטת רש"י והאבן עזרא נחלקו, האם היה אברהם בן שבעים או בן שבעים וחמש בזמן ברית בין הבתרים. באחד מביאוריו של הרמב"ן, מוכח שהיה אברהם למעלה מגיל שמונים. ב"סדר הדורות" מביא מ"ולקוט ראובני" שהיה בן שבעים, מה"רלב"ג" ו"ילקוט קהלת"- שהיה בן שמונים וחמש, ומ"שלשלת הקבלה"- שהיה בן שבעים ושש.

לשיטת האבן עזרא, אברהם אבינו יוצא מאור כשדים, יחד עם תרח אביו, ומגיעים הם ל"חרן", כפי שאומרת התורה *(בראשית יא, לא)*. בהמשך אומרת התורה, שהגיע אברהם אבינו לארץ כנען בגיל שבעים וחמש *(בראשית יב, ד-ה)*.

מה היה באותם חמש שנים, בטווח בין יציאתו מאור כשדים להגעתו לארץ כנען? ביאר האבן עזרא, שהתעכב אברהם אבינו יחד עם תרח אביו בחרן חמש שנים *(אברהם אבינו נולד לתרח כאשר תרח היה בן שבעים שנה "ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם" (בראשית יא, כו) תרח מת בגיל 205 כמבואר "ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן". אברהם אבינו עזב את חרן בגיל שבעים וחמש כמבואר "ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" (בראשית יב, ד) נמצא שאברהם עזב את תרח בימי חיותו שהרי אם נולד אברהם לתרח שהיה בן שבעים נוסיף עליהם עוד שבעים וחמש שנים של אברהם כאשר עזב את חרן, נמצא תרח בן 145. ביאר רש"י (בראשית יא, יב) שלא דקדק הכתוב לכתוב את הסדר הכרונולוגי של הדברים, שלא יאמרו לא קיים אברהם מצוות כיבוד הורים והניח אביו זקן. ובאור החיים (שם) ביאר את הדבר, אמנם מביא האו"ח שאברהם נולד לתרח כאשר תרח היה בן 68 (וצ"ע ממקרא מפורש כנזכר) אולם אמר אברהם, ציווי הקב"ה לצאת מאור כשדים, וכאשר הגיע עם תרח לחרן, שהה עם תרח עוד חמש שנים, שהרי צריך לדאוג חמש שנים קודם מיתת אביו, ונחור אבי תרח מת בגיל 148, א"כ אמר אברהם יותר איני מחוייב לשהות יחד עם תרח.)*, ורק אח"כ הגיע לארץ כנען.

כשהגיע, היה מעמד ברית בין הבתרים, ויותר לא חזר לחרן.

על פי חשבון זה, ביאר ה"אבן עזרא" את הפסוקים שנאמרו בהקדמה לברית בין הבתרים "ויאמר אליו אני ד' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה", המעמד עצמו היה בארץ ישראל ושוב לא חזר אברהם אבינו לחרן וכל הפסוקים נכתבו כסדר המאורעות הכרונולוגי.

הרמב"ן הביא מה"סדר עולם", שהמאורעות שנכתבו בתורה, לא נכתבו כפי סדרם הכרונולוגי, על פי הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה". וסדר השתלשלות המאורעות, אברהם אבינו עזב את חרן ואת תרח אביו והגיע לארץ ישראל, ובאותה עת היה מעמד ברית בין הבתרים, כאשר אברהם אבינו היה בגיל שבעים. לאחר מעמד ברית בין הבתרים, חזר אברהם אבינו לחרן למשך חמש שנים, ורק על היציאה השניה מחרן אומרת התורה, "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" *(בראשית יב, ד)*. והתורה ציינה רק את יציאתו השניה מחרן ולא הזכירה את היציאה הראשונה, להדגיש שזאת היציאה שיצא אברהם אבינו מחרן, ושוב לא ראה את משפחתו ובית אביו.

אמר ר"פ, תנא שאינו יודע את המספר המדוייק של השנים לחורבן, יברר אצל הסופר הכותב שטרות, איזו שנה הוא כותב. **הסופר כותב למלכות יון**, והיות ולא מנו ו' שנים ראשונות של מלכות יון, יוסיף עוד 20 שנה לחשבון, והמספר ביחידות יהיה זהה ליחידות בשנים למנין החורבן. *(אין צד שטעו באיזה מאה נמצאים ובאיזו עשירה נמצאים אלא טועה בשנה או שנים, ולכן החשבון מתיחס רק ליחידות, שהרי מלכות יון התחילה בשנה ה34 לבית, ולא מנו 6 שנים ראשונות, נמצא שמנו השטרות התחילו למנות מהשנה ה40 לבית, כלומר 380 שנה בזמן הבית, וכאשר היה החורבן ומנינו 20 שנה לחורבן, הסופר מנה 400 ליון, וכשימנה 401, לחורבן זה יהיה 21, וכאשר ימנה 432, לחורבן זה יהיה 52, ונמצא שתמיד היחידות יהיו בשווה.)* **ועל זה הדרך** אם הסופר טעה, ישאל את התנא כמה החשבון לשנות החורבן, יפחית 20 שנה, וימצא את חשבונו.

תנא דבי אליהו, העולם קיים ששת אלפים שנה, אלפים **תוהו**, אלפים **תורה**, אלפים **ימות המשיח** ובעוונותינו כבר יצאו מאלפים האחרונים ומשיח עדיין לא בא. **מחשבת הגמ'** שאלפים שנות תורה **מתחילים מדורו של אברהם אבינו** "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ובאותה העת היה אברהם בן 52, עד מתן תורה היו 448 שנה, וממתן תורה עד סוף האלף הרביעי הם אלפים שנות תורה.

אמר ר"פ אם התנא לא יודע באיזו שנה עומדים לחשבון **ימות המשיח**, ישאל את הסופר הכותב שטרות איזו שנה כותב, ויוסיף 48 שנים וימצא את החשבון *(אלפים שנות תורה הסייתמו 172 שנה לאחר החורבן, ואם התחילו למנות למלכות יון 380 קודם החורבן כמבואר לעיל, נמצא ששנות משיח התחילו בשנת 552 למלכות יון, הוסף 48 הגענו ל600, נמצא שכאשר יוסיף 48 מנין היחידות ישתווה.)* **וכן להפך** הסופר יוכל לשאול את מנין החורבן ולהפחית 48 שנה.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, אם אינו יודע באיזו שנה לשמיטה נמצא, **יוסיף** שנה על ימי חורבן הבית *(חשבון החורבן התחיל בשנה השניה לשמיטה)*, יחשב כל 100 שנה ב' יובלות, יחשב כמה מתחלקים בשבעיות, **ואף ביובלות** יחשב את השארית *(שהרי ב' יובלות זה 98 שנה ולא 100)*, **והנשאר** בידו זה השנה לשמיטה.

אמר רבי חנינא לאחר 400 שנה מהחורבן, אל תקנה קרקע אפילו במחיר נמוך, שהרי יגיע קץ הגלות ויחזרו לאדמת אבותיכם. **בברייתא מבואר** שענין זה הוא לאחר 4231 שנה לבריאת העולם. **עולה** שהברייתא הוסיפה ג' שנים.

מעשה **בשטר שהיה כתוב בו 6 שנים יותר** משנות מלכות יון, **וחשבו רבנן** לומר שהוא שטר מאוחר שכשר. **אמר להם רב נחמן** יתכן שנכתב בזמנו והסופר היה דקדקן, ונמנו בו שש שנים שמלכות יון הייתה בעילם שבדרך העולם לא למנות שנים אלו. **ומבואר בברייתא** בשם רבי יוסי 6 שנים מלכו בעילם ואח"כ התפשטה מלכותם. **שאל רב אחא בר יעקב,** יתכן שהוא שטר מאוחר, והסופר מנה ליציאת מצרים ולא מנה את האלף הראשון, מעת יציאת מצרים עד שמלכה יון עברו בדיוק 1000 שנה, **ונמצא** שהשטר מאוחר ב6 שנים, וכשר אך הפסיד שעבוד. **דחה ר"נ** שבגולה היו מונים רק למלכי יון. **רב אחא חשב** שזו דחיה בעלמא, **ולמעשה** נמצא כך בברייתא שמנו רק למלכי יון. **ואמר רבינא** שמדוקדק כך במשנה בר"ה שאמרה שר"ה למלכים בניסן, **ביאר רב חסדא** שהכוונה לשטרות, **ומבואר** שר"ה לשנים הוא בתשרי, **ואמר רב חסדא** הכוונה לשטרות, **והביאור** למלכי ישראל מונים מניסן, **ובתשרי** מונים למלכי אומות העולם. **ואנו מונים מתשרי** בהכרח אנו מונים למלכי יון ולא ליציאת מצרים, שהרי א"כ היה לנו למנות מניסן.

"**יום גינוסיא**" "**יום שמעמידם את מלכם**" **ביאר רב יהודה** שהכוונה להעמדת מלך, ונמנה בתור ב' חגות, **אחד** למלכות המלך, **והשני** למלכות בנו, **ואמנם** בתחילה דחו שאין מלכות רומי ממנה מלך בן מלך, **וניסו לבאר** "יום גינוסיא" הכוונה ליום הולדת, ונדחה שיום ההולדת מבואר בפני עצמו. **אלא הכוונה** למלכות בנו באופן שביקש האב למנות את בנו ממנים, **כמעשה** של אסוירוס בר אנטונינוס.

אנטונינוס שאל את רבי, איך אעשה ויקבלו ב' בקשותי, **א.** שיהיה בני מלך. **ב.** ויפטרו את טבריה מן המס. **הביא רבי** ב' אנשים והושיבם אחד על השני, לעליון נתן יונה, ואמר לתחתון שיאמר לעליון לשחררה. **הבין אנטונינוס**, שיבקש שימנו את בנו, ומבנו יבקש שיפטור את טבריה מהמס.

אמר אנטונינוס לרבי, שמציקים לו חשובי רומי, כל יום שבא לבקר את רבי עקר רבי צנון אחד מן הערוגה, **והבין** אנטונינוס שיהרגם אחד אחד ולא כולם יחד. **ורבי לא רצה** לומר מפורש שלא יציקו לו חשובי רומי. **ולא אמר בלחש** משום שנאמר "כי עוף השמים יוליך את הקול".

לאנטונינוס היה בת שזינתה, **שלח לשאול את רבי** מה לעשות, **שלח לו** "כוסברתא" היינו להורגה, **ושלח לו** "כרתי" שבזה יכרת זרעו, **ושלח לו** רבי "חסה" חוס עליה *(עי' רש"י ותוס')*. **כל יום שלח לרבי** זהב מפורר בתוך שקים ולמעלה היה חיטים ושלח את עבדיו שיתנו לרבי חיטים, **אמר לו רבי** שאינו צריך את הזהב, אמר לו שיהיה לדורות ההמשך שיצטרכו לשחד את מלכי רומי שיבטלו גזרות על עם ישראל.

לאנטונינוס היה מערה שבא דרכה לביתו של רבי, היו הולכים עמו ב' עבדים אחד הרגו על פתח בית של רבי ואת השני הרג בחזרה בכניסה לארמון, כדי שלא יספרו על ביקורו בבית רבי. **אמר אנטונינוס** לרבי שלא ימצא אף אחד בזמן הביקור, פעם אחת בא והיה שם **רבי חנינא בר חמא**, כאשר התפלא אנטונינוס אמר לו רבי זה אינו בר אנוש זה מלאך. אמר לו אנטונינוס תגיד לעבד השוכב בפתח שיבא. ראה שמת, **אמר רבי חנינא** איני יכול לומר לו שמת שהרי לא אומרים דבר רע, אם אעזוב זה זלזול במלך, **התפלל** והחיה אותו ושלח אותו לאנטונינוס. **אמר אנטונינוס** יודע אני שאפילו קטן שבכם מחיה מתים, **אבל בכ"ז** איני רוצה שיהיה כאן משהו. **שימש אנטונינוס** את רבי האכילו והשקהו, כאשר רצה רבי לעלות למיטה התכופף שיעלה עליו, **ורבי אמר** שאין זה דרך ארץ לזלזל במלכות כ"כ, **אמר לו** מי ישימני מצע תחתיך לעולם הבא.

שאל אנטונינוס את רבי אם יש לו עולם הבא, אמר לו כן, והנאמר "לא שריד לבית עשו" הכוונה למי שעושה מעשה עשו. ואמנן נאמר "שמה אדום מלכיה וכל נשיאה" **ביאר רבי** שלא כולם, **וכן מבואר בברייתא** שממועטים אנטונינוס בן אסוירוס וקטיעה בר שלום.

היה קיסר ששנא את היהודים, **ואמר לחכמי רומי** שמי שיש לו בשר מת ברגלו, עדיף שיקטע ויחיה מאשר ימות, ולכן רצה להכרית את עם ישראל. **אמר לו קטיעה בר שלום**, לא תוכל להרוג כולם שהרי "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם", **ודורשת הגמ'** שלא יתקיים העולם בלא ישראל. **ועוד**, יקראו לך מלכות קטיעה שאין בה יהודים. **אמר לו הקיסר** אתה צודק, אבל בושה למלך שיש מי שנצחו בדברים ויש חוק להשליכו למקום מות, כאשר לקחוהו לאותו מקום **אמרה לו שרה רומית** לפחות היית מתחבר לעם ישראל לקבל חלק לעולם הבא, **מיד** נפל על ראשו עורלתו ומל עצמו, ואמר נתתי את המכס שלא יעכבוני מלעבור. **בשעה** שהכניסו אותו לבור אמר כל נכסי יהיו לרבי עקיבא וחברו, **ודרש ר"ע** כדרך הנאמר באהרן הכהן, שיקבל הוא חצי ושאר יתחלקו בחצי הנותר. **יצאה בת קול** ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא. **בכה רבי** ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.